

თეიმურაზ ფანჯიკიძე

შეხვედრა ღიდ მეცნიერთან და ფილოსოფოსთან

რაც უფრო მეტი დრო გადის, მით უფრო ნაკლები ადამიანი რჩება იმათთაგან, ვისაც ღიდი ქართველი მეცნიერის, ფილოსოფოსის და საზოგადო მოღვაწის შალვა ნუცუბიძისთვის უშუალოდ მოუსმენია, დამტკბარა მისი განუმეორებელი ლექციებით და შესანიშნავი საჯარო გამოსვლებით. ერთ-ერთი მათგანი მეცა ვარ, ამიტომ ვბედავ გამოვიდე ამ დიდებული ადამიანის მოგონებით. იმ ერთადერთ, ჩემთვის დაუვიწყარ დღეს, როდესაც საშუალება მომეცა ბატონ შალვას შევხვედროდი, მე მთლიანად ეუმაღლი მის ქალიშვილს თამარიკოს. მის გარეშე ბატონ შალვასთან, ოჯახში ვერანაირად მოვხვდებოდი.

იღმა 1963 წელი, იმჟამად თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოსოფიის ფაკულტეტის პირველი კურსის ასპირანტი ვიყავი და ვცდილობდი შეუცდომლად ამერჩია სადისერტაციო თემა. რასაკვირველია, მქონდა რამდენიმე თემა, მაგრამ საბოლოო ვარიანტის არჩევის გაკეთება მიჭირდა. თამარიკო ნუცუბიძეს თბილისის 51-ე სკოლიდან ვიცნობდი, სადაც ჯერ კიდევ მეოთხე კურსის სტუდენტი, ბიულეტენზე გასული მასწავლებლის ნაცვლად, ორი მეოთხედის განმავლობაში ისტორიას ვასწავლიდი რამდენიმე უფროს, მათ შორის თამარიკოს კლასსაც. იქიდან დაემეგობრდით, და როდესაც თამარიკომ ჩემი გაჭირვების შესახებ გაიგო, მიშუამდგომლა მამასთან, შინ მიველე და საჭირო რჩევა-დარიგება მოეცა. და აი, ერთ დათქმულ დღეს, აღელვებული ვდგავარ ბატონი შალვას სახლთან, ვერაზე, ჯერ კიდევ არ ვიცი როგორ მოვიქცევი, რას და როგორ ვეტყვი, როგორ გამოვხატავ ჩემს თხოვნას, აღტაცებასა და მოწიწებას ღიდი მეცნიერისადმი.

ზარი გაუბედავად დაერეკე. კარები თამარიკომ გამიღო. ბინაში აფორიანებულმა შევაბიჯე. თამარიკო მამის კაბინეტისაკენ გამიძღვა. ჩემდა გასახარად, ბატონი შალვა ღიმილით, გულთბილად შემოგვეგება.

იმ შორეული დღიდან მრავალი წელი გავიდა, ყველა დეტალი, ცხადია, არ მახსოვს, მაგრამ ჩემს მეხსიერებაში სამუდამოდ დაილექა უზარმაზარი საწერი მაგიდა, სკამები, წიგნებით პირთამდე სავსე თაროები, მაგიდის

ძველებური ნათურა, რომელიც მთელ ოთახს ანათებდა.

ბატონმა შალვამ სკამზე მიმითითა. მორიდებულად ჩამოჯექი. ინტერესით შევეყურებდი მის ძლიერ და ენერგიულ სახეს, ღონიერ მხრებს და კისერს. ჩემთვის გავიფიქრე, თუ როგორ არ ჰგავდა ის ტიპურ, კაბინეტის მეცნიერ-მუშაკს, ტრადიციულად რომ წარმოგვიდგენია ხოლმე, მუდამ რომ წიგნებში არის ჩაფლული და არაამქვეყნიურ შთაბეჭდილებას ტოვებს. მასში, პირიქით, ძალუმად იგრძნობოდა ის დაუფარავი ენერგია, რომელსაც ადამიანი მხოლოდ მშობელი მიწისაგან იღებს.

ბატონი შალვა საუბრის დაწყებას არ ჩქარობდა. ინტერესით მიმზერდა და აშკარად ყურადღებით მათვალისწინებდა. მაშინ, ეს ყურადღება, ჩემი უმნიშვნელო პიროვნებისადმი, ვერაფრით ავხსენი. მაგრამ, უფრო გვიან, როდესაც მე თვითონ გავხდი მშობელი, განსაკუთრებით კი ქალიშვილის პატრონი, მივხვდი, რომ მას, უბრალოდ, ადამიანურად აინტერესებდა, თუ როგორ გამოიყურებოდა მისი შვილის პროტეჟე, ახალგაზრდა, რომელსაც რეკომენდაცია გაუწიეს მასთან მისასვლელად. გაუბედაობა რომ შემატყო, ბატონმა შალვამ საუბარი თვითონ დაიწყო. გამომკითხა, ვინ ვიყავი, რომელი სკოლა დავამთავრე, უმაღლეს სასწავლებელში რა ინტერესები მქონდა, რა ღონეზე ვიცოდი უცხო ენები, ახლა რა სამეცნიერო სფეროში ვაპირებდი მუშაობას და ა.შ. დასმულ კითხვებზე მოკლედ ვპასუხობდი. სითამამე არა და არ დამიბრუნდა. ჩემი შეცბუნება და მორიდება რომ დაინახა, ბატონმა შალვამ ისევ თვითონ გააგრძელა გამოკითხვა. ბოლოს და ბოლოს, თავს მოვერიე და ჩემი თხოვნა გააცანინა: დამხმარებოდა სადისერტაციო თემის შერჩევაში. ჩემთვის ეს მართლაც საშური საქმე იყო, რადგან სამართლიანად ითვლებოდა და ითვლება, რომ სადისერტაციო თემის სწორად შერჩევა ნახევარ დისერტაციას უდრის. როდესაც ბატონმა შალვამ ჩემი მუშაობის სფერო – რელიგია — გაიგო, თანაგრძნობით გაიღიმა. მკითხველს გავახსენებ, რომ მაშინ ძალზე რთული დრო იყო რელიგიისა და რელიგიური ორგანიზაციებისათვის. ისინი სასტიკად იდევნებოდნენ. მართალია, რელიგია კონსტიტუციურად, ფორმალურად, თითქოსდა დამკვიდრებული იყო, აღიარებული იყო სინდისის თავისუფლება, მაგრამ რეალურ ცხოვრებაში მას იდეოლოგიურად ებრძოდნენ, ცდილობდნენ მის აღმოფხვრას ადამიანთა ცხოვრებიდან. შესაბამისად, თუკი საბჭოთა პერიოდში ამ სფეროში გინდოდა გემოდვაწევა, მაშინ უნდა დაგეგმო და ცრუ სწავლებად გამოგეცხადებინა ნებისმიერი რელიგიური მოძღვრება თუ კულტი, უარი უნდა გეთქვა ზოგადად ღმერთის იდეაზე.

ასეთ პირობებში, ბატონმა შალვამ, ნეიტრალური თემა შემომთავაზა, რომელიც არც მთლად მყვირალა ათეისტური იყო, მაგრამ არც გაბატონებულ იდეოლოგიასთან იყო დაპირისპირებული. თემას ერქვა „ღვთისმებრძოლური იდეები მითოლოგიასა და რელიგიაში“. ბატონი შალვა მასში გულისხმობდა მითებს ამირანსა და პრომეთეს, ასევე, ზოგიერთ სიუჟეტს

ბიბლიიდან, მაგალითად, იაკობის შერკინებას უფალთან. შემდეგ, ეს თემა რომ დისერტაბელური და მისაღები ყოფილიყო საბჭოთა იდეოლოგიისათვის, მან მოიშველია ციტატა მარქსისა და ენგელსის შრომებიდან, რომელიც დამოწმებული ჰქონდა თავის ერთ-ერთ წიგნში. მაშინ ხომ ასეთი დამოწმების გარეშე იოლად ვერ გახვიდოდი. უფრო გვიან, ვცადე ამ ციტატის გადამოწმება, მაგრამ ვერსად აღმოვაჩინე. შემდეგ ისევ თამრიკო შევაწუხე, ვთხოვე მამისთვის ეკითხა, საიდან იყო აღებული ეს ციტატა. პასუხი ასეთი იყო: რომელიღაც კრებულში იყო. ეჭვი შემეპარა, რომ ასეთი ციტატა საერთოდ არსებობდა. ასეთ უწყინარ ეშმაკობებს საბჭოთა ეპოქაში ხშირად მიმართავდნენ, რათა დაემტკიცებინათ, რომ ამა თუ იმ წიგნის ან დისერტაციის დებულებები არ ეწინააღმდეგებოდნენ გაბატონებულ იდეოლოგიას.

მოკლედ, ამ თემაზე შევთანხმდით, თუცა ამ შრომას განხორციელება არ ეწერა. იმ პერიოდში ისეთი მკაცრი იდეოლოგიური მარწუხები, მოთხოვნები და ჩარჩოები იყო რელიგიის მიმართ, რომ სრულიად სხვა გზით მოგვიხდა წასვლა. როგორც გაირკვა, ჩემთან შეხვედრის წინ ბატონი შალვა ვეფხისტყაოსნის იუბილესთან დაკავშირებით შექმნილ ტექსტის დამდგენი კომისიის სხდომაზე ყოფილა, იქიდან ძალიან უკმაყოფილო და აღელვებული დაბრუნდა. კომისია სათანადოდ ვერ მუშაობს და პოემის დამახინჯებულ ტექსტს გვთავაზობენო. შემდეგი იუბილე კი, ალბათ, ნახევარი საუკუნის შემდეგ თუ იქნებაო და ამ ხნის მანძილზე ყოვლეთა კი საქართველოს ისეთი ადამიანი, რომელიც ამ საქმეს მოუვლისო?

ბატონმა შალვამ თავისი აღშფოთება ამ საკითხზე ჩემთან საუბარშიც ვერ დამალა, განსაკუთრებით ნაწყენი იყო ერთ თავის ძალზე ცნობილ კოლეგაზე, მის მოწაფეებზე, რომლებიც ამ პროცესში, მისი აზრით, მეტად უარყოფით როლს ასრულებდნენ. „მოწაფეთაგან თუკი ვინმე ჭკვიანი ჰყავდა, ყველას თავში ჩაართყა და მოიშორაო, ეს ორი იდიოტიღა შერჩაო“ (გვარებიც დაასახელა). ალბათ ჰქონდა წყენის სერიოზული მიზეზები...

ჩვენი საუბარი მხოლოდ ამ თემით არ დამთავრებულა. ძალიან რომ არ მომეწონა და ცოტათი მაინც გაუმხიარულებულიყავი, საუბარში ხუმრობა და ანეგდოტებიც გაურია, მკითხა: „თუ იცი კოცნა რას მოასწავებსო“, რაზედაც მცირედენი პაუზის შემდეგ, თვითონვე გასცა პასუხი: „კოცნა იმის მომასწავებელია, რომ ციხე-სიმაგრის კარი ქვემოთ ღია არისო“.

შემდეგ მომიყვა თავის მიწის ნაკვეთზე, გლდანში რომ ჰქონდა, იმ სიამოვნებაზე, რასაც იგი მიწასთან ურთიერთობისაგან იღებდა. მერე საუბარი მის შვილებს გადასწვდა. თამრიკო და თამაზი მას მეორე ქორწინებიდან ჰყავდა, ისინი ჯერ კიდევ პატარები, სკოლის მოსწავლეები იყვნენ, ბატონმა შალვამ კი ამ დროისათვის უკვე სოლიდურ ასაკს მიაღწია. იგი შიშობდა, რომ მათ ფეხზე დაყენებას ვერ მოასწრებდა. მისი სურვილი იყო, შვილებს სამეცნიერო კარიერა აერჩიათ, დაეცვათ დისერტაციები, რაც მათ ცხოვრებისეული პრობლემების გადაწყვეტაში დაეხმარებოდათ. მას მეტად

რთული და ეკლიანი გზა ჰქონდა გავლილი, ბევრ ზიფათს გადაურჩა და მისი ბუნებრივი სურვილი იყო, შვილებს მაინც უშიშრად და უზრუნველყოფილად ეცხოვრათ.

ჩვენი საუბარი თითქმის სამ საათს გაგრძელდა. ახლა, მას შემდეგ, რაც თითქმის ნახევარი საუკუნე გავიდა, ცხადია, ყველა დეტალს ვერ ვიხსენებ, მაგრამ მახსოვს იმდროინდელი დიდი შთაბეჭდილება. ეს შეხვედრა ჩემთვის სრულიად ახალი რამ იყო, რადგან პირველად წავაწყდი ასეთ განსხვავებულ მიდგომებს და შეფასებებს.

ბატონი შალვას სახლიდან დაბნეული და ჩაფიქრებული წამოვედი, ვცდილობდი გამეანალიზებინა ჩვენი საუბარი, არა მარტო იმ დროს, არამედ უფრო გვიანაც და მასში ყოველთვის ახალ ნიუანსს ვპოულობდი. უზომოდ მაღლიერი ვიყავი და ვარ თამრიკო ნუცუბიძის, რომელმაც ეს შეხვედრა მოაწყო და ცოცხალი შალვა ნუცუბიძის ფენომენს მაზიარა.

მეორედ ბატონ შალვას მოვუსმინე უცხოეთთან ურთიერთობის სახლში, სხვაგვარად „გოქს“ რომ უწოდებდნენ, სადაც აღინიშნა დიდი ესპანელი დრამატურგის ლოპე დე ვეგას (ვეგა კარპიოს) დაბადებიდან 400 წლისთავი. საზეიმო სხდომაზე, როგორც მახსოვს, ორი მომხსენებელი იყო: გიჟიმერელი და ნუცუბიძე. ბატონმა შალვამ კათედრაზე ისეთი ცეცხლი დაანთო, რომ მისი დაეიწყება შეუძლებელია. მისი გამოსვლიდან განსაკუთრებით დამამახსოვრდა ის ადგილი, სადაც ბატონი შალვა საუბრობდა ესპანური ეროვნული თეატრის დამაარსებლის კავშირზე კათოლიკურ ეკლესიასა და ინკვიზიციასთან. როგორც ცნობილია, ესპანეთის კათოლიკურმა ეკლესიამ მას განსაკუთრებული ნდობა გამოუცხადა და წმინდა ინკვიზიციის დაახლოებულ პირად დაასახელა, ხოლო უფრო გვიან მღვდლადაც აკურთხა. ბატონი შალვა ცდილობდა აეხსნა და გაემართლებინა ლოპე დე ვეგას საქციელი, იგი ასე მსჯელობდა: „რა უნდა ექნა დრამატურგს: უარი ეთქვა ყველაფერზე, დამდგარიყო ჩრდილში და არაფერი არ შეექმნა, თუ დაჰყოლოდა ინკვიზიციის ნებას და თან თავისი საქმე ეკეთებინა. მან ეს უკანასკნელი გზა აირჩია და ამით გადაარჩინა თავისი უზარმაზარი შემოქმედება (რომანები, პოემები, ორი ათასზე მეტი პიესა)“. როდესაც ბატონი შალვა ამას ამბობდა, თავის თავსაც ეხმიანებოდა, მასაც ხომ მოუხდა კომუნიკატებთან ურთიერთობა, ამისთვის რომ თავი აერიდებინა და განზე გამდგარიყო, ხომ არ გვეჩვენოდა მისი შესანიშნავი ფილოსოფიური თხზულებები და ვეფხისტყაოსნის დიდებული რუსული თარგმანი.

ისევ ბატონი შალვას სიტყვებს ვუბრუნდები, ჩემთან საუბარში რომ წარმოთქვა: გაუჩნდება კი ქართველ ხალხს 50 წლის განმავლობაში ღირსეული დიდი ადამიანი, რომელიც რუსთველოლოგიის პრობლემებს მოაგვარებსო. მე კი, ამ კითხვას სხვანაირად შევატრიალებდი: დაიბადა კი ამ დროის მანძილზე საქართველოში შალვა ნუცუბიძის დონის ადამიანი?... ამ კითხვაზე თვითონ მკითხველმა გასცეს პასუხი.